

Zpravodaj Klubu přátel Žižkova

„Havličák“

*o historii, nejen školy
na Havlíčkově náměstí*

Připomínky ke Vzpomínkám, uvedeným v čísle 70.

Miroslav Čvančara - KPŽ

Jako člen KPŽ od roku 1970, celoživotní technický pracovník v oboru kinematografie, kdysi skaut ale především příslušník rodu bydlícího několik generací na Žižkově nepřetržitě již 130 roků, přečetl jsem článek v č. 70/2021 s mimořádným zájmem a potěšením. Byl napsán s upřímností a přehledem. Autorovi, i když jsem jej neznal, vyjadřuji alespoň imaginární dík!

Aniž bych se chtěl dotknout autorova díla, chci upozornit na několik nepřesností. Autor na straně 18 tvrdí: „Bohužel byl v roce 1946 Skaut rozpuštěn....“ Naopak, právě v té době se dožíval největšího rozmachu. Organizace Junák – Český skaut byla založena A. B. Svojsíkem, profesorem na žižkovské reálce v roce 1914. Poprvé byla rozpuštěna nacisty v červenci 1940, a obnovena v květnu 1945. Podruhé Junáka zakázali komunisti v září 1950, nikoli tedy 1946! Junák byl obnoven v roce 1968, ale opět v roce 1970 zakázán! Po převratu 1989 konečně znovu ožil. Dnes má v České republice 68.000 členů, což je jednou tolik, než měl v předválečné a mnohem větší ČSR, včetně Podkarpatské Rusi.

Strana 13: filmy o Tarzanovi mohl autor vidět maximálně do roku 1940, kdy byly zakázány a Pata s Patachonem nanejvýš do první poloviny roku 1945. Po válce se už tato dánská komická dvojice na plátna našich kin nevrátila. *Zorro mstitel* měl pražskou premiéru v lednu 1947 a *Sedmá kavalerie*, nikoli *5. kavalerie*, se skvělou rekonstrukcí bitvy na Little Bighornu, byla uvedena v srpnu 1947.

Strana 13 *Zpravodaje KPŽ*: „Na Žižkově v době mého dětství a dospívání bylo SEMD biografů. Autor se však poněkud mýlí! Vyjmenovává: „Aero, Flora, Tábor, Deklarace, Obzor, Ponec a Pokrok, neboli ‘Vajzák’. Nejen, že do Žižkova zařazuje Floru, která však v té době patřila do katastrálního obvodu Praha XII Královské Vinohrady, Orlická ul. čp. 2020/4. Ale úplně vynechává dva jiné žižkovské biografy. A to *Jarov* s adresou Na chmelnici čp. 253/2, a *Academii*, Slavíkova čp. 1499/22 v objektu Švehlovy koleje. Také zapomněl uvést letní kino *Republika*, existující (nejprve pod názvem *Bio Legionářů-invalidů*) v letech 1920 – 1939 na zahradě rodného domu Jaroslava Seiferta v Riegrově, dnešní Bořivojově ulici čp. 816/104.

Také připomínám, že v letech sedmdesátých zbořené bio *Deklarace* na Komenského náměstí čp. 274/530 změnilo po válce název na *Jiskru* a biograf *Ponec* na Husitské třídě čp. 899/70, se ve dvacátých až čtyřicátých letech jmenoval *Městské bio Žižkov*. K původnímu názvu *Ponec* se vrátil až v roce 1946. Autor vzpomínek píše: „Pokrok, neboli ‘Vajzák’ byl nejstarší biograf na Žižkově. Na jeho budově je hrdý nápis „První kinematografické divadlo v Praze Žižkově“. To ale moc přesné není. Epigraf v omítce bývalého Weissova biografu, dnešního ateliéru ve Štítného ulici čp. 1233/34 zní doslova: „I. žižkovské kinematografické divadlo“. Nápis sám, a to je důležité připomenout, je ovšem zavádějící. Ve skutečnosti neupozorňuje na jakési problematické prvenství, ale na to, že objekt s původním tanečním sálem *U Apolla* a poté divadlem čtenářsko-ochotnické jednoty *Pokrok*, který se stal biografem až v srpnu 1912, na rozdíl od například *Edisonu* a *Ponce*, byl postaven přímo pro kulturní potřebu. Navíc jeho majitel Vilém Weiss vybuodoval v červnu 1912 na nádvoří vedlejšího rohového domu čp. 334/7 v Chlumově ulici zároveň ještě sezónní biograf se 600 sedadly. Toto letní kino zaniklo při požáru v červnu 1939. Ve stejném roce jako *Republika*, které definitivně skončilo nařízením o válečném zatemnění.

Zatímco biograf *Tábor* (v letech 1933 – 1937 *Balkán*) na Poděbradově dnešní Koněvově třídě čp. 1380/79, byl v roce 1976 beze stop zbořen a udělal místo dnešnímu hotelu *Caffé Ehrlich*, z někdejšího *Ponce* se stalo divadlo *Tanec-Ponec*. A kino *Obzor* (původně *Kosmorama*) na dnešní Seifertově třídě čp. 560/49, které navždy ukončilo provoz v únoru 1992, se proměnilo na fit-centrum. Nepočítáme-li krátká putovní kinematografická představení, v různých žižkovských sálech od roku 1904 pořádaná Viktorem Ponrepem, Josefem Jakoubkem, Dégonem Hájkem, Zdenko Koerberem a Josefem Koubkem, opravdu vůbec první stálý žižkovský biograf vznikl v roce 1909. Pod názvem *Elektrické divadlo Edison* jej v září 1909 v sále bývalé modlitebny v Husinecké ulici čp. 789/16 otevřeli bratři Karel a Rudolf Moravcovi. Druhé stálé kino zahájil Vilém Weiss v říjnu 1909 v prvním poschodí Bezovky, které pak o tři roky později přestěhoval do budovy *Pokroku* ve Štítného ulici. Třetím stacionárním biografem na Žižkově byl od září 1910 *Poncův Royal Bioskop* na dnešní Husitské třídě.

Havličák, škola v Městě Žižkově.

Petr Kallista - KPŽ

Školství na území Prahy 3 má počátek v obci Olšany, kam směřovaly děti nejen z okolních usedlostí a posléze i z činžovních domů postavených v této oblasti ale i z dost vzdálených Strašnic. Malá Olšanská škola velice brzy přestala stačit stále přibývajícimu množství dětí, v roce 1871 do ní docházelo 271 dětí. Nedostačovala nejen kapacitně, ale ani technicky. Prvním krokem města Žižkov v roce 1872 bylo otevření vlastní školy v rohovém domu Lipanské a Lupáčovy ulice čp. 190. Tam byly otevřeny pouze dvě třídy, které samozřejmě nedostačovaly, již v prvním roce zde bylo přihlášených 300 dětí. Město Žižkov tedy urychleně zahájilo výstavbu obecního domu čp. 400 na Komenského náměstí pro řešení školských problémů. Polovina této školy byla otevřena v roce 1873 a vysvěcena 2. listopadu toho roku J. E. kardinálem Bedřichem ze Švarcenberků. Zápis vykazoval 280 chlapců a 325 dívek.

Další školou, kterou Město Žižkov začalo stavět, byla na Basilejském, nyní Havlíčkově náměstí, čp. 300. Byla vysvěcena J. E. arcibiskupem pražským, Fr. Schönbornem 20. září 1885. V té době na území Města Žižkova, včetně školy Olšanské, navštěvovalo školy 3.164 žáků!

Je nutno pochválit vedení školy na Basilejském náměstí a její kronikáře za pečlivě vedené kroniky, které jsou dodnes zachované a obsahují velké množství podrobností nejen o této škole.

A protože, jak se říká, jablko od stromu daleko nepadá, i dcera stávající ředitelky školy na Havlíčkově náměstí, nyní sídlící v budově v Cimburkově ulici stále pod vedením Ing. Maisnerové, si vybrala poslání pedagoga. Říkám poslání, protože kantořina není zaměstnání či povolání. Je to mnohem víc, protože dobrý kantor formuje příští generace a ony na něj a to, co je učil, pak po celý svůj další život vzpomínají. Jako jednu ze svých studijních prací věnovala paní Maisnerová jun. historii školy, které se mezi žáky, ale i v široké veřejnosti, neříká jinak než Havličák. Havličák byl a stále je, díky svojí ředitelce a celému pedagogickému sboru, velice schopnou školou pro práci s romskou mládeží, která v okolí žije. Přitom nikdy nebyl, jak se dnes s oblibou řeší, nějakou segregáční školou. Žáci vždycky měli tuto školu rádi natolik, že se často vracejí i po skončení docházky na různá školní setkání a slavnosti a také za svými kantory.

Havličák byl a stále je. I když na nějakou dobu změnil svojí adresu do

Cimburkovy ulice. A protože, opět jak se říká, všechno zlé je k něčemu dobré, vrátí se, ano, ale do nových, zrestaurovaných prostor.

Historie školy na Havlíčkově náměstí č.p. 300 mezi lety 1887-1918

Irena Meisnerová, jun. – výtah z ročníkové práce

Do konce školního roku 1887 byly v Žižkově dvě samostatné obecné školy – dívčí a chlapecká, spojené se školami měšťanskými a škola Olšanská. Smíšená trojtřídní Olšanská škola byla v konečném řešení přeložena do budovy na Basilejském (Havlíčkově) náměstí č. 300. Dívky byly odděleny od chlapců a škola sama rozšířena na pětitřídní samostatnou dívčí a chlapeckou školu. Obě oddělení sídlila ve stejné budově, každá v jiných patrech. Spolu s obecnou školou zde sídlila i Císařská královská reálka, pouze však do roku 1899, než se odstěhovala do nové budovy. Druhý školní obvod tedy zahrnoval celý bývalý obvod Olšanský (ohraničený ulicí Rokycanovou, Roháčovou, Želivského a Milíčovou).

Až do první světové války přibýlo na Žižkově sedm školských obvodů. Přibývání nových obvodů byl důsledek již zmíněného rozmachu Žižkova a stále se zvyšujícího počtu obyvatel, tedy i žáků škol. Tento rozmach však ukončila válka, během které se obvody rušily.

Školní budova na Basilejském náměstí byla vysvěcena a výuka v nové škole započala 1.10.1887. Přihlásilo se celkem 553 žáků, z toho 24 žáků bylo předáno pro nedostatek místa v budově do I. školy obecné na Komenského náměstí. Prvním řídícím učitelem byl Ludvík Švatal. Škola ze začátku neměla potřebné pomůcky k vyučování. Ty jí byly půjčovány z jiných škol nebo ze soukromých sbírek učitelů. Až postupem času Zemská školní Rada povolila dotaci na pořízení učebních pomůcek a především na zřízení knihovny. Pomoci s vybavením školy se dostalo také od různých organizací. Například čtenářsko-obchodnický spolek „Pokrok“ uspořádal ve prospěch školy dvě divadelní představení, z jejichž výtěžku mohla správa školy zakoupit fyzikální přístroje, botanické obrazy, pomůcky ke čtení a psaní a šedesát biblických obrazů.

Kronika popisuje zákon vydaný roku 1888, který povoluje nástup dětí do školy až v šesti letech. Toto znění se nelíbilo mnoha rodičům, kteří žádali, aby jejich děti mohly nastoupit mladší než byl požadovaný věk. Školní rada této žádosti částečně vyhověla. Děti mladší šesti let mohly navštěvovat školu jen v případě, že předloží potvrzení od městského lékaře, které dokazuje, že jsou děti dobře tělesně vyvinuty a že předčasná návštěva školy nebude mít neblahé následky na jejich zdraví a vývoj. Na základě tohoto usnesení byly přijaty dvě děti do prvních tříd.

Dne 19. září 1892 navštívil František Josef I. Prahu, 28. září pak Žižkov, aby si prohlédl město a novou radnici na Basilejském náměstí. Kronikář zachycuje, jak Císaře uvítal starosta pan František Bláha: *„Vaše Veličenstvo, Nejmilostivějšího císaře a krále vítá co nejsrdečněji a nejoddaněji věrné obyvatelstvo města Žižkova i osměluji se proto prositi, byste ráčil přijmout tento hold a ujištění lásky a oddanosti obce, úředníků, korporací, spolků a celého obyvatelstva. První nejvzácnější touto návštěvou nepoměrně rozručení voláme Vašemu Veličenstvu císaři a králi: Sláva, Sláva, Sláva!“*. Poté se císař seznámil s duchovenstvem a zapsal se do pamětní knihy. Vrcholem návštěvy byla malá lest. Panovník měl vyhlédnout z balkónu a podívat se na stavební pozemek pro příští kostel, když ale pohlédl, uviděl místo parcely 6000 jásajících žáků a žákyň na Basilejském náměstí. Když císař odcházel, řekl památná slova: *„To jste mi uchystali překrásný pohled, že to podržím vždy v paměti“*.

V roce 1892 se zvýšilo učitelům služné o 100 zlatých. Roku 1894 byla vysvěcena nová školní budova v Žižkově v Palacké ulici pro českou měšťanskou školu chlapeckou a pro IV. obvod obecné školy dívcí. V tomto roce bylo také upraveno příbytečné učitelům bydlicím v Žižkově ze základního služného (plat tehdejšího učitele čítal asi 500 zlatých ročně.). Pro ženaté učitele o 15%, pro ženaté podučitele o 13%, pro svobodné učitele i podučitele o 10%, pro učitelky i podučitelky o 7% a pro ženaté řídící učitele po 50 zlatých. Na přelomu listopadu a prosince roku 1887 se v Praze a okolí odehrávaly veliké demonstrace proti Badeniho jazykovým nařízením, které vyžadovaly povinnou výuku němčiny od první třídy, učení se češtiny povinné nebylo. V Praze a jejích okresech, do kterých Město Žižkov spadalo,

bylo vyhlášeno stanné právo a školy byly od 2. do 6. prosince uzavřeny. V té době se ve škole na Basilejském náměstí ubytovalo vojsko aby potlačilo bouře v Žižkově. V roce 1895 je na škole na Basilejském náměstí čp. 300 přistavěno III. patro budovy.

Roku 1898 umírá císařovna Alžběta, za kterou byla sloužena zádušní mše, které se zúčastnily všechny děti. Zármutek ale vystřídala oslava padesátiletého výročí panování Františka Josefa I.

Dne 3. ledna 1905 v jedné ze žižkovských škol vypukl požár. Naštěstí si nevyžádal žádné oběti na životech, jen pět tříd se stalo zcela nezpůsobilých k vyučování. Děti z těchto tříd přešly právě do školy na Basilejském náměstí. To ve škole způsobilo přebytek dětí a správa školy požádala o zřízení dalších poboček. Jejímú přání ale nebylo vyhověno. Důvodem byla výstavba nové školy, která ovšem ještě nebyla dokončena. Žižkovské školy tedy řešily přeplněnost tříd vzájemným „vyměňováním“ žáků. Nové školní budovy se Žižkov dočkal až v roce 1910 spolu se začínající výstavbou vyššího gymnázia v Libušině (dnes Kubelíkově) ulici.

Školní rok 1908-9 byl čtyřicátým výročím vydání školských zákonů, které mimo jiné umožnily vyučování od školky až po university v mateřském jazyce.

Kronikář školy popisuje starou školu jako „*místo, kde se veškeré vědění podává pod zorným úhlem církve, kde za pramen poznání škola uznávala pouze Víru, výchovným ideálem jí byl katolík s cílem života posmrtné blaženosti. Zatímco nová škola přijímá za pramen poznání také smysly, zkušenost, rozum a výchovným ideálem je člověk všestranně rozvinutý a pro život občanský rozumově i mravně dokonale připravený*“. Zároveň zmiňuje, že důsledkem těchto cílů je lepší vzdělání učitelstva, zavedení reálných předmětů a zdokonalení učebních metod.

Dne 12. dubna 1913 uplynulo 200 let od vydání Pragmatická sankce, která zajišťovala nástupnictví po Karlu VI. pro jeho vlastní děti, tedy i jeho dcery, pokud by neměl mužského potomka. Kronika popisuje tento dokument jako nejdůležitější poklad všech veřejných státních zřízení a proto přišlo nařízení z ministerstva kultu a vyučování, aby učitelé seznámili všechny děti vyšších tříd, jaký význam tato událost má pro dynastii a veškerý státní život.

Školní rok 1913-14 byl pro školu významný – jednalo se o pětadvacetileté výročí jejího fungování, které se oslavilo. Na konci tohoto školního ale přišla rána a předzvěst velké války. Byl spáchaný atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženu Žofii. Tou dobou ale už měly děti prázdniny, takže se žádná školní akce na počest jejich památky nekonala.

Běžný rok na obecné škole do 1. světové války

Školní rok vždy začínal i končil bohoslužbami v kapli, později v kostele Sv. Prokopa. Mše se pořádaly během roku vícekrát, nejčastěji při nějaké významné události týkající se císaře Františka Josefa I. Každým rokem se tedy sloužily v den jeho jmenin a narozenin. Veliké oslavy se pořádaly také při příležitosti výročí císařovy vlády. Příkladem byla oslava šedesátiletého výročí jeho vlády. Žáci byli předem přiměřeně poučeni o významu dne. Začátkem měsíce, 1. a 2. prosince, nebylo vyučování, 2. prosince byla slavnost ve vyzdobené budově školy. Slavnostní řeč nejprve přednesl řídicí učitel, poté děti přednášely své básně na téma „Pod obrazem Císaře pána“ a „Slavný den“. Na konci byla zpívána hymna „Zachovej nám Hospodine“ a slavnost byla ukončena bohoslužbou.

Každým rokem dostávala škola dary. Nejčastěji od Dámského dobročinného spolku Vlasta. Ten přispíval šatstvem a obuví a také podporoval žáky koupí potřebných pomůček k vyučování. Jednou z forem charity bylo nechat děti chodit zdarma na nějaký kroužek. Na Žižkově byl jedním takovým kroužkem pěvecký spolek „Vítkov“, který bezplatně přijímal děti do své školy pro mládež. Dalším dobrodincem byl „Spolek pro udržování žákovské kuchyně“. Ten poskytoval stravu pro nejchudší děti. Chudoba místních způsobovala u velkého podílu žáků i chudokrevnost. Nemoci byly také jedním z každoročních problémů školy. Jednalo se především o různé epidemie, nejčastěji spalničky, neštovice, dusivý kašel či spála. Ve většině případů byla škola, popřípadě jen třídy, na nějaký čas zavřená (přibližně 14 dní). V kronice se ale vyskytují i případy úmrtí dětí na zmíněné nemoci. Na přelomu 19. a 20. století se začalo s očkováním. V roce 1912 už místní lékař očkoval již 200 žáků této školy. Náboženství hrálo nejen v životě školy velkou roli. Ve škole na Basilejském náměstí se vyučovalo náboženství římskokatolické a evangelické, protože sem chodily děti pouze tohoto vyznání. Žáci

chodili pravidelně ke zpovědi. V ty dny výuka končila už v 10 hodin. Žáci 3., 4. a 5. třídy přistupovali k přijímání za dozoru třídních učitelů.

Dne 2. 12. 1910 se v kronice poprvé vyskytuje akce „Dětský den“. Je pořádán k výročí 62 let panování Františka Josefa I. pod jeho heslem „Vše pro dítě“. Jeho obsah byl ale jiný než je tomu dnes. Děti se sešly v divadle, kde prvně promluvil řídicí učitel. Poté měli žáci nacvičené písně a divadelní představení. Na konci všichni zúčastnění zazpívali rakouskou i českou národní hymnu. Další aktivitou dětí byly tzv. hry mládeže. Ty byly pořádány „Spolkem pro pěstování her české mládeže na Žižkově“ a většinou se konaly v červnu v odpoledních hodinách.

Učitelé se starali i o volný čas dětí. Věděli, že žáci nemají vyhrazené místo kde by mohli trávit chvíle volna, hřiště bylo příliš vzdálené a v sadech mohli být pouze v přítomnosti rodičů. Denně tedy učitelé procházeli celým obvodem, aby mohli žáky kontrolovat. Žáci věděli, že si učitelé všímají jejich chování, ať už bruslili či byli na procházce. Učitelé pak museli každý měsíc podávat okresní školní radě zprávu o činnosti žáků. Učitelé se starali i o školní docházku žáků. Udržovali kontakty s rodiči, případně jim zasílali upozornění, když dítě zanedbávalo výuku. V nejhorších případech posílali oznámení místní školní radě, která se starala o dodržování povinné školní docházky.

Školní inspekce chodila do škol pravidelně každý rok. Náplň její práce bylo kontrolovat úřední spisy a školní práce žáků. Po inspekci ve škole následovala až několikahodinová porada a výsledky kontroly byly oznámeny škole.

Porady učitelského sboru byly běžnou součástí činností už tenkrát. Kronika popisuje témata příspěvků a zkušenosti, které přednášeli učitelé svým kolegům během porady: O volném kreslení, O spořivosti žáků, O kázni mimoškolní, O hrách školní mládeže a O péči o ochranu zvířat a rostlin. O těchto námětech se pak ve sborovnách vedly dlouhé rozhovory.

Školy za 1. světové války

Školní rok 1914/5 začíná už v průběhu velké války, což se samozřejmě významně odrazilo i na chodu školy, který se orientoval především na válečné účely. Největší změny proběhly v učitelském sboru. Mnozí učitelé museli narukovat a místo nich nastupovali jiní.

Většinou na jejich místa byly dosazovány výpomocné učitelky.

Samotné budovy žižkovských škol měly sloužit jiným účelům. Škola v Lupáčově ulici se změnila v záložní vojenskou nemocnici a škola na Pernštýnově náměstí (Nám. Barikád) na vojenský lazaret. Díky snižování počtu škol byly fungující instituce zcela přeplněné a bylo nutné zavést střídavé vyučování. To probíhalo tak, že žáci jedné třídy měli výuku do 10 hodin, po zvonění se učitel s dětmi pomodlil a ony odcházely do tělocvičny, kde byly pod dozorem jiného pedagoga. Po pětiminutové pauze na vyvětrání učebny přišla další třída, která se začala okamžitě vyučovat. Aby mohl tento způsob výuky fungovat, bylo nutné zrušit určité předměty a snížit počet žáků. Jednalo se o hodiny tělocviku, věcného učení, kreslení a zpěvu. Spolu s „nepotřebnými“ předměty se rušily i tradiční akce školy, nekonal se dětský den ani hry mládeže (ty především z důvodu vojenské služby organizátorů).

Otřesená monarchie vydávala pro školy během války velké množství příkazů a zákazů. Výnosy okresní školní rady určovaly organizaci vojenské přípravy chlapců od 16 let. Další výnosy byly především proti českým vlasteneckým myšlenkám a proti nepřátelským národům. Školní žákovská knihovna obsahovala pouze dynasticko-vlastenecké a mravně náboženské publikace. Byl přísný zákaz užívání map se znaky koruny české, také zákaz používání peněžních obálek s natištěným ruským orlem a používání rozvrhů bílo-červeno-modrých. V neposlední řadě zákaz prodeje papírových figurek sokolstva a husitských vojínů. Duch doby měl být tedy ryze monarchisticky vlastenecký. Tak jako se v letech předešlých pořádaly velké slavnosti, v době války se jejich počet ještě zvýšil. Oslavovaly se nejen různá výročí panovníka, ale také úspěchy na frontě. Od učitelů se očekávalo, že budou před dětmi vyzdvihovat Rakousko-Uhersko a císaře, aby smýšlely jako dobří vlastenci a uvědomovaly si velikost státu, ve kterém žijí.

Dne 21. listopadu umírá v 86ti letech císař František Josef I. Na jeho počest se konaly smuteční bohoslužby a v den jeho pohřbu bylo vyhlášeno volno. Po krátkém smutku ale dost brzy nastaly bujaré oslavy. Zemřelého panovníka vystřídal jeho nástupce Karel I. se svojí chotí Zitou. Kronika popisuje celý jeho život a nejvíce vzdává hold jeho aktivní službě na frontě.

Pro válečné účely žáci chodili po domech a sbíraly věci nejrůznějšího charakteru - papír, kaučuk, oblečení, železo, cín a olovo, ale i jahodníkové listí a kopřivy. Děti také vyzývaly obyvatelstvo ke vstupu do „Červeného kříže“. Učitelé mluvili s žáky o hospodářských výhodách válečných půjček a jaký význam mají pro úspěchy na frontě. Zmanipulované děti pak doma popisovaly, jak by rodiče mohli přispět a předávali jim „Vyzvání k upisování“. Přestože žáci byli z velmi skrovných poměrů, vybrala se za školní rok 1915/16 částka 51 695 korun.

Sbírky se pořádaly i pro rodiny, které měly otce ve válce a také pro vdovy a sirotky. Na této škole byl kromě jiného zřízen i „Fond řídicího učitele Josefa Pacholíka.“ Josef Pacholík byl ředitelem školy na Havlíčkově náměstí a zemřel na infarkt dva dny po ukončení školního roku 1915/16. Na jeho památku byl zřízen tento fond k podpoře sirotek po padlých vojácích. Peníze se odváděly Okresní válečné pomocné úřadovně v Žižkově s podmínkou, že se bude napomáhat výhradně sirotkům školy, kterou tento muž vedl. V kronice se píše, že se tím získá cenné pojítko s rodinou a děti si budou vážit památky a jména dobrého učitele.

Správa školy zjistila jména žáků, jejichž otcové sloužili aktivně na vojně nebo byli v zajetí či padli během války. Takovýchto dětí bylo roku 1916 na celé škole 248 a byly pro ně zřízeny tzv. Poručenské rady. Ty komunikovaly s matkami a staraly se o to, aby títo žáci dobře prospívali.

V roce 1917 vybudovala škola útulek pro chudé žáky, kde byly děti zaměstnávány po vyučování. Měl tři oddělení – pro chlapce, pro dívky a pro předškolní děti. O chudé děti se pečovalo různými způsoby. Pro zajištění jejich základních potřeb dostávaly legitimace na oběd, boty (v roce 1916 dostaly 30 párů bot od císařovny Zity) a kabáty. Aby žáci měli vše potřebné pro vyučování, půjčovala jim škola učebnice a správa školy obstarávala sešity a pomůcky. Podvyživení byli odesíláni na zotavující pobyt, v roce 1918 jich bylo vysláno přes 200.

Nedostatkem zásob trpěla celá země, tudíž se začaly zřizovat instituce na jejich rozdělování. Pro nedostatek potravin byla zřízena tzv. chlebová komise, ve které začali působit dva učitelé této školy. Protože přerozdělování mouky, cukru, petroleje atd. byla práce na plný úvazek, musela se jejich místa nahradit.

Výuka byla každým rokem přerušována díky chybějícímu uhlí. V roce 1916 bylo zameškáno 15 dní, v roce 1917 skoro dva měsíce a na přelomu roku 1917/18 to bylo už přes tři měsíce vkuse. Aby se promeškané hodiny alespoň částečně nahradily, bylo prodlouženo dopolední i odpolední vyučování. Náhradní hodiny byly věnovány především počtům a jazykům.

Koncem války, v říjnu 1918, byly všechny školy žižkovské zavřeny pro vyčerpání zásob a bouři epidemií, především chřipky. Zdravotní stav nebyl tou dobou vůbec příznivý. Stále trvající drahota, nedostatek potravin, paliva a hygienických prostředků (mýdlo, žínky a kartáče byly desetkrát dražší než před tím) způsobovalo podvýživu mládeže a výskyt infekčních nemocí, zejména úplavice, tyfu a neštovic.

Kronika popisuje, co je napsáno v časopisu „Týdenní kronika válečná“ o dětech v době válečné z roku 1918:

„Počíná školní rok. Děti chodí do školy. A na všech jsou hluboké stopy doby. Děti žijí úzce s dospělými neklidem duší, nejistotou ze zítřka, starostí, bolestí, soužením úzkostí. Bojují s nimi v chléb, v každé sousto ve frontách před krámy. Nesou břemena války stejně, neboť není pro ně ulehčením. Není již rozdíl mezi velkým dospělým a dítětem v utrpení.“

Období První republiky

„Tak zlomena otrocká pouta, v nichž národ náš po 300 let úpěl a my zase jsme samostatní“, takto popsal Karel Pospíšil, řídicí učitel, převrat roku 1918. Ačkoliv školní rok začínal ještě za válečného stavu, již brzy se český národ dočkal vytouženého míru. Státní převrat se uskutečnil v době, kdy byly, jak už bylo zmíněno, všechny žižkovské školy zavřeny pro panující chřipkovou epidemii.

Ihned v první den obnovení vyučování, dne 5. listopadu byli žáci všech tříd řádně poučeni, co nově nabytá svoboda znamená nejen pro jejich přítomnost, ale i budoucnost. Školní kronika popisuje vývoj státu i nejdůležitějšího muže této doby, Tomáše Garrigua Masaryka. V den jeho příjezdu zpět do Československa měli žáci dopolední volno, aby mohli přivítat svého nového presidenta. Národ mu připravil takové uvítání, jakého se žádné korunované hlavě nedostalo. Oslavy na počest presidenta pokračovaly dál.

25. prosince vytvořily děti slavnostní špalír u Národní divadla a v den Masarykových narozenin (7. března) byla pořádaná školní slavnost, kde žáci zazpívali dvě písně ze sbírky „Písně svobody“ od Karla Pospíšila.

Vzpomínalo se i na Jana Husa a Jana Amose Komenského. Děti byly seznámeny s jejich životem a hodnotou pro český národ.

Po válce se ocitlo mnoho dětí bez rodičů a domova. Policejní ředitelství v Praze zřídilo „oddělení pro sociální péči“ a vyžádalo si od správy školy seznam dětí toulavých, žebravých a mravně méně cenných. Těmto dětem se dostalo šatstva a jídla, popř. ubytování v útulku. Ani škola nezůstávala v tomto směru pozadu. Výsledky a návrhy ze své porady na téma „O zpustlosti mládeže“ byly odeslány Okresní komisi. Ta zřídila ke konci roku poradnu pro volbu povolání. Tato poradna vyšla z návrhů učitelského sboru školy.

Dle výnosu ministerstva školství a osvěty ze dne 25. dubna 1919 měl začínat nový školní rok ve všech školách 1. září. Na přání venkovského obyvatelstva se ale tento rok nástup do školy odložil na 16. září, protože se zpozdlily žňové práce. Na den 28. října se ustanovil se i nový státní svátek – výročí prohlášení samostatnosti. Tento den bylo na všech školách volno a probíhaly rozsáhle oslavy.

V tomto roce se také vyhovělo dlouholetým tužbám učitelstva, aby byly upraveny služební příjmy. Zákonem ze dne 23. května 1919 se učitelé na veřejných školách obecných a občanských dočkali platů náležejících státním úředníkům stejného vzdělání v příslušných hodnostních třídách a skupinách. Příjmy se ještě zlepšily novým zákonem z října toho samého roku, který upravoval poměry státních zaměstnanců. Radost však nevydržela dlouho a v roce 1920 byl přijat nový zákon, který platy učitelů značně redukoval. Ještě horší tomu bylo hned o rok později, kdy učitelé přišli o další příjmy. Až roku 1926 se poměry o trochu zlepšily a to především pro učitele odcházející do penze. Během světové krize se ale opět platy všem státním zaměstnancům snížily v rámci úsporného zákona. V roce 1920 se pro velký počet žáků uskutečnilo další rozdělování školy. Dosavadní II. obecná škola chlapecká (Havlíčkovo náměstí) čítající pět kmenových tříd s deseti třídami pobočnými se rozvětvila na dvě samostatné školy s názvy II. a IV. obecná škola chlapecká. Nová IV.

obecná škola chlapecká byla umístěna v právě dokončené školní budově v Lupáčově ulici. Ředitelem této školy se stal dosavadní učitel Antonín Bartůněk, který byl dlouholetým učitelem a dva roky prozatímním ředitelem na Havlíčkově náměstí.

V roce 1924 byly na školní budově udělány velké úpravy. Byla přeložena celá střecha, natřely se školní lavice, vymalovaly se třídy, ale především se do celého domu zapustilo elektrické vedení.

Velkou roli v životě žáku za první republiky hrál Sokol. Na Žižkově se postavila budova TJ Sokola už v roce 1898. Kronika se o jeho dění začíná zmiňovat až v roce 1920, kdy se žáci zúčastnili sokolského sletu. Na tom cvičilo 2000 žáků a 2200 žákyň škol obecných, 2000 žáků a 1800 žákyň škol občanských a zakončen byl studenty středních škol. Celé představení pozoroval prezident Masaryk.

V roce 1924 uplynulo 500 let od úmrtí Jana Žižky z Trocnova. Na oslavu Žižkova, jehož ulice a náměstí nesou názvy z doby husitské, se konal každou červnovou neděli slet celé Středočeské sokolské župy. Při této příležitosti se pořádalo divadelní představení pro mládež s představením secvičeného sokolského sboru.

Období První republiky znamenalo rozvoj v mnoha směrech. Rozšiřovala se nabídka kurzů nejrůznějšího charakteru, například kurz zpěvu, tělesné výchovy či kurz německého jazyka. Učitelé se začali zaměřovat na děti s různými vadami řeči nebo chůze. Škola začala prodávat dětem mléko a svačiny o přestávkách, chudým dětem byla strava dávana zdarma, tím se začala dodržovat dobrá výživa žáků.

K myšlence správných hygienických návyků dětí přispěla i organizace Červeného kříže, která vymyslela hru „Boj o dobré zdraví“. Ta obsahovala cyklus přednášek pro žáky i učitele. Na počátku hry se daly dětem zdarma americké kartáčky a prášky na zuby, mýdlo a tabulky, na nichž měly splněné úkoly děti pod dozorem rodičů zapisovat. Škola posilovala žáky v boji za čistotu a zdraví, zaznamenávala dosažené body a zapisovala míru a váhu dětí. Červený kříž objížděl školy, dodával nové zásoby a snažil se je povzbuzovat ukázkou amerických dětí, které byly v tomto ohledu emancipovanější. Ve výsledcích skončila škola na Havlíčkově náměstí velmi obstojně, ale především se docílilo samotnému významu hry – naučit děti čistotě.

Zajímavosti týkající se školy za první republiky

Ve školním roce 1922/23 se konaly první schůzky s rodiči, které se pak každým rokem opakovaly. Ten samý rok byla pokusně zavedena občanská nauka a výchova, a následně se stala součástí osnov.

V roce 1924 se po americkém vzoru začal slavit den matek, který připadá na první květnovou neděli. Každoročně v rámci občanské výchovy učitelé promlouvali o významu matky a o úctě, ve které se musí chovat.

Roku 1925 se v celé republice ujal nový zvyk. V prosinci se na náměstích postavil vánoční stromek, pod který se měly dávat dárky pro chudé a opuštěné děti. Takovýto strom stával (a dodnes stává) na Havlíčkově náměstí. Rituálu postavení vánočního stromku se vždy zúčastňoval velký počet dětí.

Dne 17. listopadu roku 1931 bylo zavedeno samočinné elektrické zvonění ve třídách místo zvonění školníkovým zvonkem.

V roce 1932 se pět žáků školy na Basilejském náměstí zúčastnilo automobilového výletu do Brandýsa nad Labem. Výlet byl uspořádaný Červeným křížem zdarma.

Roku 1933 bylo vykonáno první poplachové cvičení. Školau se podařilo vyprázdnit během několika minut.

Roku 1935 byla započata pravidelná bezplatná péče o chrup školní mládeže.

Závěrem pro srovnání. Zatímco v roce 1871/72 je zapsáno do obecné Olšanské školy 271 žáků, v roce 1910 je v Městě Žižkově celkem 27 škol různého vzdělávání a zaměření s 244 třídami, které navštěvuje 12.953 žáků od základního po středoškolské vzdělání.

V nedávné minulosti, v roce 1990, měla škola na Basilejském, nyní Havlíčkově náměstí o které jsme převážně mluvili, 532 žáků ve 24 třídách.

V roce 1990 bylo na Praze 3 6.524 žáků ve 264 třídách ve 12 základních školách - FZŠ Havlíčkovo nám.; ZJŠ Lupáčova; ZDŠ Chelčického; ZŠ Jeseniova; ZŠ krále Jiřího z Poděbrad; ZŠ K Lučinám; ZŠ nám. Barikád; ZŠ nám. Jiřího z Lobkovic; ZŠ Perunova; ZŠ Pražáčka; ZDŠ Vlčova a ZŠ V Zahrádkách s výbornými řediteli a ředitelkami a pedagogickými sbory, kteří plnili svoje poslání....

Olšanská škola

(v pozadí Olšanské náměstí a kostel sv.Rocha)

Ještě před postavením budovy Olšanské školy, označené šipkami ►, zřídil Olšanský farář P. Fr.Vejvoda v roce 1837 soukromou jednotřídní školu pro děti Olšanské farnosti v domku č. 8 (vlevo vedle školy). Škola byla postavena jako jednopatrová budova, nejprve dvoj, posléze trojtřídní, s č. 16. Stála v místech současného panelového domu na Táboritské ulici, který po ní čp. 16 "zdědil". Chodily do ní děti nejen z obce Olšany, ale i ze širokého okolí, dokonce až z dost vzdálených Strašnic. Budova Olšanské školy byla zbořena v roce 1973. Bližší viz pojednání MVDr. Bronislavy Svejkové ve Zpravodaji KPŽ, tehdy Žižkovských Listech č. 54 v článku „Olšanská, také Volšanská škola“.